

**ISTORICUL CERCETĂRIILOR DIN SECOLUL AL XX-LEA
CU PRIVIRE LA ÎNCEPUTUL EPOCII FIERULUI
ÎN SUD-VESTUL ROMÂNIEI**

SIMONA LAZĂR*

În terminologia tradițională a școlii arheologice românești, exista tendința de a face distincția între conceptul de epoca bronzului și cel de epoca fierului. Acest mod de abordare este consecința aplicării sistemului cronologic al lui Paul Reinecke, propus la începutul secolului al XX-lea și utilizat de Ion Nestor în prima sinteză a stadiului cercetării preistoriei din România¹.

În școala arheologică românească, începutul primei epoci a fierului, privit din perspectiva grupurilor culturale (ceramice) atestate în prezent în spațiul carpato-dunărean, corespunde răspândirii ceramicii decorate cu caneluri, în cea mai mare parte a acestei arii. Așadar, prin procesul de „hallstattizare” (termen pur convențional și discutabil în ceea ce privește sensul lui) se înțelege, totodată, apariția și răspândirea acestui mod de ornamentare a ceramicii². Se cuvine însă subliniat faptul că termenul de „prima epocă a fierului” în aria culturală carpato-danubiană s-ar putea justifica și din punct de vedere fenomenologic, având în vedere că la data actuală se cunosc peste 50 de descoperiri de obiecte de fier, datând din această perioadă timpurie³.

Perioada cuprinsă între 1200 a. Chr. și 800 a. Chr. a intrat în tradiția școlii românești sub denumirea de Hallstatt timpuriu (corespunzând perioadelor Ha A și B, după Reinecke). Ea a fost considerată, de unii dintre cercetătorii noștri, mai strâns legată de epoca bronzului decât de cea următoare, datorită prezenței în acest

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova, al Academiei Române; e-mail: simonalazar@ymail.com.

¹ I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în BerRGK anul 22, 1933, p. 80 și urm.

² A. Vulpe, *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*, în PBF, anul 6, nr. 9, 1990, p. 102 și urm.

³ A. László, *Începuturile metalurgiei fierului pe teritoriul României*, în SCIV, tomul 26, nr. 1, 1975, pp. 17–40; idem, *Anfang der Benutzung und der Bearbeitung des Eisens auf dem Gebiete Rumänien*, în ActaArchHung, anul 29, 1977, pp. 53–75; N. Boroffka, *Folosirea fierului în România de la începuturi până în sec. VIII î.e.n.*, în Apulum, anul 24, 1987, pp. 55 și urm; A. Stoia, *The Beginning of Iron Technology in Rumanien*, în „The Bronze Age-Iron Age Transition in Europe. Aspect of continuity and change in European Societies c.1200 to 500 BC”, (ed. M. L. Stig Sørensen) Oxford, 1989, pp. 43–67.

interval de timp a marilor depozite de bronzuri⁴. Fenomenul ar fi deci similar cu cel întâlnit în Europa Centrală, unde această perioadă istorică este dominată de creșterea demografică, de dezvoltarea și perfecționarea metalurgiei bronzului, precum și de o stabilitate culturală remarcabilă. În centrul Europei acest interval este conceput ca o secvență cronologică unitară, cea a „câmpurilor de urne” (*UFZ*). În sud-estul Europei, în Bazinul mijlociu și inferior al Dunării, începutului acestei perioade îi corespund fazele finale ale necropolelor plane de incinerare cu ceramică incrustată („câmpurile de urne”). Acestea sunt cunoscute în literatură sub denumirile de „cultura” Gârla Mare⁵, Žuto Brdo, Bjelo Brdo, Szeremle, fiind urmate de grupurile culturale Bistreț-Ișalnița și, în parte, Cruceni-Belegiș.

Vasile Pârvan, în lucrarea sa *Getica*, apărută în anul 1926, considera protoistoria ca începând încă din „vremea bronzului”. Autorul scria astfel: „de fapt, noi trebuie să considerăm în Dacia vârsta bronzului prelungită până pe vremea scythilor (secolul al VII-lea), deși influența hallstato-venetă se arată a fi fost puternic activă aici încă de pe la anul 1000 a. Chr.”⁶ Prin urmare, începutul epocii fierului, ca proces istoric și cultural, se situa, în viziunea lui Pârvan, în jurul anului 1000 a. Chr., iar din punctul de vedere al utilizării frecvente a obiectelor de fier care le-ar fi înlocuit pe cele de bronz, secolul al VII-lea a. Chr., odată cu ceea ce el considera a fi momentul apariției sciților. Utilizarea curentă a acestui metal ar fi fost observată în Dacia abia în timpul pătrunderii celților (cultura La Tène), în secolul al III-lea a. Chr. După cum rezultă din textul lucrării amintite, prin Bronz III și IV (1400–700 a. Chr.), V. Pârvan era tentat să înțeleagă o perioadă relativ unitară din punct de vedere cultural-istoric⁷.

În 1933, Ion Nestor⁸, reconsiderând întregul material arheologic din România, cunoscut la acea dată, a realizat o analiză cronologică și tipologică, în care ceramica și piesele de metal ocupau un rol important. Plecând de la aceste elemente, el a definit principalele culturi arheologice ale epocii bronzului, dar, datorită informației arheologice, reduse la acea dată, Hallstattul timpuriu n-a fost abordat decât tangențial. S-a rezumat doar la enunțarea tezei referitoare la dezvoltarea Hallstattului, pe baza unor grupe culturale din Bronzul mijlociu și târziu din sud-vestul țării și la o încercare de clasificare a materialelor arheologice pe etape și grupe regionale. Pentru prima oară, teoria italică a lui Vasile Pârvan era combătută, Ion Nestor subliniind rolul deținut de zona Dunării de mijloc în geneza epocii fierului.

⁴ K. Horedt, *Istoria Comunei primitive* (curs universitar), Cluj, 1971, p. 79; V. Leahu, *Cu privire la conceptul „Perioada de trecere la epoca fierului” pe teritoriul României*, în SCIV, tomul 24, nr. 3, 1973, pp. 477–484.

⁵ A se vedea monografiile: M. Șandor Chicideanu, *Cultura Žuto-Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea mijlocie și inferioară*, Cluj, Editura Nereamia Napocae, 2003; Chr. Reich, *Das Gräberfeld von Szeremle und die Gruppen mit inkrustierter Keramikentlang der mittleren und unteren Donau*, Berlin, 2006.

⁶ V. Pârvan, *Getica o protoistorie a Daciei*, Academia Română. Memoriile secțiunii istorice, III, București, 1926, p. 289 și urm.

⁷ *Ibidem*, p. 191 și urm.

⁸ I. Nestor, *op. cit.*, p. 104.

Dumitru Berciu⁹ s-a ocupat de perioada finală a epocii bronzului și începutul Hallstattului și a adus noi contribuții, bazate, în mare parte, pe noile descoperiri arheologice. Este valorificată majoritatea materialelor caracteristice câmpurilor de urne din Oltenia și este prezentat pentru prima dată grupul „Vârtoș-Ploșor”, care, potrivit lui D. Berciu, păstra tradiția ceramicii anterioare și care avea analogii în Banat în grupa „Vatina-Vârșeț”¹⁰. În aceeași lucrare, Oltenia de sud-vest, împreună cu Banatul românesc și nordul Serbiei sunt tratate ca o zonă unitară¹¹.

În anul 1932, I. Nestor și D. Berciu au cercetat necropola necropola de la Balta Verde¹², care aducea în discuție noi elemente. Săpăturile continuate, în 1949, de Dumitru Berciu și Eugen Comșa¹³, au favorizat studierea unei noi situații arheologice: în aceeași zonă s-au găsit morminte de incinerare în urnă, caracteristice Bronzului mijlociu și târziu (de tip Gârla Mare) și morminte care, prin ceramica de culoare neagră, decorată cu caneluri, prezentau elemente considerate a fi caracteristice primei epoci a fierului. Prezența în aceeași zonă a mai multor necropole succesive cronologic ar fi putut ilustra geneza și evoluția primei epoci a fierului la Dunărea olteană. Însă, publicarea parțială a rezultatelor, fără detalii privind planul necropolelor și fără ilustrarea integrală a inventarului mormintelor, lasă o serie de întrebări fără răspuns. Ne referim în special la relația cronologică și culturală a cimitirelor și explicarea prezenței numărului mare de descoperiri funerare succesive în aceeași zonă.

Dumitru Berciu, plasând începutul Hallstattului românesc în jur de 1150 a. Chr., considera legătura între epoca bronzului și prima epocă a fierului ca fiind genetică și evidențiată atât de numărul mare al depozitelor de bronzuri întâlnite în Ha A și B, cât și de culturile arheologice caracteristice acestei perioade¹⁴. Prezența masivă a obiectelor de bronz și raritatea celor de fier era explicată prin dificultățile tehnologice de obținere a fierului, dar și prin intensificarea metalurgiei bronzului care putea face față cerințelor existente¹⁵.

În lucrarea *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, apărută în anul 1966¹⁶, autorul face precizarea că trecerea de la bronz la Hallstatt se petrece în anii 1300–1200 a. Chr., fiind caracterizată ca o nouă etapă în dezvoltarea etno-culturală a comunităților de pe acest teritoriu și formarea unor noi sinteze culturale, care ar urma să ia locul celor anterioare. Analizând culturile arheologice de la sfârșitul epocii bronzului din sud-vestul României, Berciu reafirma împărțirea în cinci faze

⁹ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939.

¹⁰ *Ibidem*, p. 158 și urm.

¹¹ *Ibidem*, p. 102 și urm.

¹² D. Berciu, *Ein hallstädtisches Brandgrab aus Balta Verde (Rumänien)*, în *ESA*, nr. 9, 1934, pp. 165–174.

¹³ D. Berciu, E. Comșa, *Săpăturile de la Balta-Verde și Gogoșu*, în „Materiale și cercetări de arheologie”, nr. 2, 1956, pp. 265–319, 466–476.

¹⁴ D. Berciu, *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 147.

¹⁵ *Ibidem*, p. 139.

¹⁶ *Idem*, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, Editura Științifică, 1966, pp. 150–151, 170 și urm.

a culturii Verbicioara, pe care o definise anterior¹⁷, și credea că sfârșitul acesteia se datora a ceea ce denumea el „marea migrație egeică”, concepție ce era „la modă” în acea perioadă („Marea migrație egeică” a fost teoretizată pe larg de W. Kimmig în lucrarea *Seevölkerbewegung und Urnenfelderzeit. Ein archäologisch-historiker Versuch*)¹⁸. D. Berciu considera cultura Gârla Mare ca fiind contemporană culturii Verbicioara, constituind în același timp o componentă a complexului cultural de pe Dunărea Panonică și din nord-vestul Balcanilor. Prezența câmpurilor de urne a fost văzută ca fiind o caracteristică a complexului cultural pe care l-a denumit „Vatina-Gârla Mare”. Încercând să ilustreze mai clar și mai detaliat sfârșitul epocii bronzului și geneza Hallstattului, autorul a revenit ulterior asupra periodizării culturii Verbicioara, divizând faza V în etapele Va și Vb¹⁹.

În anul 1961 Vladimir Dumitrescu a publicat, în mod exemplar, monografia necropolei de incinerare de la Cârna²⁰, ceea ce a făcut posibilă discutarea periodizării interne a culturii Gârla Mare. Paralelizările cronologice cu zonele și culturile din imediata apropiere, a contribuit la înțelegerea evoluției acestei culturi, care avea de acum o bază documentară mult mai solidă.

Ion Nestor, afirma în *Istoria poporului român* din anul 1970 că în Oltenia are loc o pătrundere de populații dinspre vest, fenomen care ar explica și modificările din cadrul culturii Verbicioara, un proces asemănător petrecându-se și în cultura Tei din Muntenia. Autorul susținea existența unei mari mobilități și întrepătrunderi între triburi lingvistic înrudite, care nu afectează fondul etnic și cultural, generând, în schimb, începând cu secolul al XII-lea a. Chr. „contraofensiva blocului carpatic”. Această expresie era înțeleasă ca o expansiune spre răsărit a unor grupuri de „păștori și agricultori războinici” care pornesc din Carpații Slovaciei, Munții Apuseni, Dunărea Mijlocie și nordul Serbiei și care „asimilează în calea lor grupuri ce se formaseră în perioada bronzului final”²¹.

Cunoașterea perioadei de început a Hallstattului a fost completată prin studiile care au fost elaborate de Kurt Horedt pe baza descoperirilor arheologice de la Cruceni și Bobda. Necropolele de incinerare au fost săpate în 1958 și materialele expuse în muzeul din Timișoara, dar nepublicate integral. K. Horedt distingea câte două faze pentru fiecare din aceste descoperiri. Pentru Cruceni propunea definirea unei prime faze ce se caracteriza prin prezența mai frecventă a obiectelor de bronz (topoare cu disc, pumnal, ace etc.) și printr-un anumit repertoriu de forme cu decor de tradiție din epoca

¹⁷ Idem, *Die Verbicioara-Kultur. Vorbericht über eine neue in Rumänien entdeckte bronzenzeitliche Kultur*, în *Dacia*, NS, 5, 1961, pp. 123–162.

¹⁸ Prezentarea generală a acestui fenomen la W. Kimmig, *Seevölkerbewegung und Urnenfelderzeit. Ein archäologisch-historiker Versuch*, în R. v. Uslar, K. Narr (ed.), *Studienaus Alteuropa I. Festschrift für K. Tackenberg*, Köln, 1964, pp. 220–283.

¹⁹ D. Berciu, *Date noi privind sfârșitul culturii Verbicioara*, în *SCIVA*, tomul 27, nr. 2, 1976, pp. 171–180.

²⁰ Vl. Dumitrescu, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cârna*, București, Editura Enciclopedică, 1961.

²¹ I. Nestor, *Istoria poporului român*, București, Editura Științifică, 1970, pp. 27–28.

bronzului. Faza a doua se distinge de cea anterioară prin schimbările evidente survenite în formele și decorul vaselor, respectiv prin prezența mai numeroasă a canelurilor.

La Bobda, el observa că faza Cruceni I nu este prezentă, conturându-se în schimb o fază Bobda I, analoagă fazei a II-a de la Cruceni, în timp ce faza Bobda II prezenta analogii în privința formelor și decorului ceramicii în cultura Gáva²². Astfel, prin această succesiune, stabilită mai ales pe criterii tipologice, Horedt concepea o relație a dezvoltării culturale, începând din Bronzul târziu spre prima epocă a fierului.

Sporirea și îmbogățirea documentației arheologice i-a permis arheologului german Bernhard Hänsel să trateze, în anul 1968, această problemă de pe o poziție diferită față de cea a predecesorilor săi²³. În cadrul noului sistem cronologic tripartit, care a fost elaborat de el pentru „Bazinul Carpatic”, cultura Vatina, împreună cu grupul Dubovac erau plasate cronologic în MD I (*mittlere danubische Bronzezeit I*) și se considera că evoluează până în SD I (*späte danubische Bronzezeit I*). Cu această ocazie, a analizat necropola de la Cârna prin metoda statistică (seriere), a propus o plasare în timp care, potrivit sistemului său cronologic, corespundea răstimpului 1500–1200 a. Chr. Această datare era asemănătoare celei propuse de Vl. Dumitrescu, dar, spre deosebire de acesta, Hänsel împărțea evoluția înmormântărilor în trei faze, datate în cuprinsul etapelor MD I și SD I²⁴. Potrivit acestei interpretări cronologice, cultura Gârla Mare devenea contemporană cu necropolele de la Vatina și Dubovac și evolua până spre sfârșitul epocii bronzului²⁵.

Pentru zona de sud-vest a României este importantă și contribuția adusă de Nikola Tasić, cu privire la sfârșitul epocii bronzului în Serbia. Este primul cercetător care a discutat separat ceramica Verbicioara de cea tipică culturii Vatina, încercând să prezinte cultura Verbicioara într-o concepție proprie (diferită de cea propusă de Berciu), în care fazele I-II erau tratate unitar²⁶. Analizând originea culturii Dubovac-Žuto Brdo, Tasić era de părere că aceasta s-a format printr-un proces de transformare a stilului ceramicii transdanubiene, având la bază fondul autohton Vatina; el a preluat astfel teoria lui István Bóna, care vedea în geneza și evoluția câmpurilor de urne de la Dunărea Mijlocie, rezultatul presiunii exercitate de purtătorii „culturii tumulare” asupra culturii ceramicii imprimare transdanubiene²⁷. Sfârșitul acestei culturi era pus în legătură cu apariția culturii Belegiš și a culturii mormintelor tumulare, aproximativ la 1400 a. Chr. În ceea ce privește cultura Žuto Brdo-Gârla Mare, autorul propunea dezvoltarea acesteia pe parcursul a trei faze de evoluție²⁸.

²² K. Horedt, *Problemele ceramicii din perioada bronzului evoluat în Transilvania*, în „Studii și comunicări”, Sibiu, nr. 13, 1967, pp. 137–156.

²³ B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit in Karpatenbecken*, Bonn, 1968; vezi și recenzia lui A. Vulpe, în SCIV, tomul 22, nr. 2, 1971, pp. 301–312.

²⁴ B. Hänsel, *Beiträge zur Regionalen und Chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, Bonn, 1976, pp. 235, 239–142.

²⁵ *Ibidem*, p. 239 și urm.

²⁶ N. Tasić, *Praistorija Vojvodine*, Novi Sad, 1974, pp. 457–458.

²⁷ I. Bóna, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstliche Beziehungen*, Budapeșt, 1975, pp. 193–230.

²⁸ Tasić, *op. cit.*, pp. 460–465.

În lucrarea din anul 1976, B. Hänsel relua discuțiile referitoare la culturile Verbicioara și Gârla Mare. El considera că fazelor I-III, stabilite de Berciu pe criterii pur tipologice, le corespundea, de fapt, o singură etapă, pe care o definește ca reprezentând cultura Verbicioara, în timp ce fazele IV-V (Berciu) erau înțelese ca fiind un grup cultural cu caracteristici aparte, denumit de el „grupul Govora”²⁹. În aceeași lucrare, cultura Gârla Mare era, în continuare, discutată pe baza cronologiei stabilite în lucrarea *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit in Karpatenbecken*³⁰. El critica periodizarea internă a necropolei de la Cârna, pe care o propusese între timp Rolf Hachmann (în recenzia făcută lucrării lui Hänsel din 1968)³¹ și considera că atât cultura Gârla Mare, cât și grupul Govora își încheie evoluția în jur de 1100 a. Chr., fiind urmate de un orizont al ceramicii canelate de tip Vârtoș³². Autorul german analiza problema apariției grupului Vârtoș și stabilea principalele tipuri și motive decorative pentru ceramică. El sugera analogii cu formele și decorul ceramicii din tumulul de la Susani din Banat, presupunând astfel o relație de paralelism între orizonturile Susani și Vârtoș. Începutul grupului Vârtoș era fixat, ținând cont de dezvoltarea motivului canelat în cadrul ceramicii culturii Gârla Mare, aproximativ în cursul secolului al XII-lea a. Chr. B. Hänsel considera că între Gârla Mare și Vârtoș ar putea fi intercalat, ca o fază intermediară, grupul Ișalnița³³.

Problema genezei primei epoci a fierului a fost abordată și de către Sebastian Morintz, în lucrarea sa din anul 1978³⁴. Culturile epocii bronzului din sud-vestul României erau analizate pe baza noilor descoperiri arheologice: cultura Vatina este individualizată mai bine, sfârșitul ei fiind plasat între perioadele Reincke Br B₂ – Br C, iar cultura Cruceni-Belegiș este considerată contemporană și având o evoluție aproape paralelă cu Dubovac-Žuto-Brdo. În cadrul culturii Gârla Mare el identifica patru faze, iar cultura Verbicioara este prezentată în cinci faze evolutive. Aspectul Ișalnița, căruia Hänsel îi acordase o poziție distinctă, este încadrat în etapa Verbicioara Vb. Procedând astfel, Morintz căuta să demonstreze legătura genetică existentă între ultima fază a culturii Verbicioara (Vb) și prima epocă a fierului³⁵.

Săpăturile arheologice care au fost efectuate la Susani, jud. Timiș³⁶, de către Ion Stratan și Alexandru Vulpe, precum și publicarea tumulului, în anul 1977, au îmbogățit consistent informația asupra perioadei în discuție. Materialul ceramic

²⁹ B. Hänsel, *op. cit.*, pp. 57–65; vezi și recenzia lui A. Vulpe, în *Rev. Ist.*, nr. 12, 1979, pp. 2381–2384.

³⁰ Idem, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit in Karpatenbecken*, Bonn, 1968.

³¹ R. Hachmann, *Germania*, nr. 46, 1968, pp. 368 și urm. (recenzie).

³² Hänsel, *Beiträge zur Regionalen und Chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, Bonn, 1976, pp. 101.

³³ *Ibidem*, pp. 104–105.

³⁴ S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, vol. I, București, 1978, pp. 22, 45.

³⁵ *Ibidem*, pp. 61–70.

³⁶ I. Stratan, A. Vulpe, *Der Hügel von Susani*, în „*Prähistorische Zeitschrift*”, 52, 1977, pp. 228–260; ulterior, A. Vulpe a rediscutat această descoperire: *Zur Deutung und Datierung des Hügels von Susani im Banat*, în B. Schmidt-Sikimić, Ph. Della Casa (ed.), *Transeuropam. Festschrift für Margarita Primas*, Bonn, 1995, pp. 81–88.

descoperit în tumulul de la Susani era foarte bogat, însumând peste 250 de vase. Repertoriul de forme, culoarea neagră a vaselor, tehnica și motivele decorative canelate, atestau clar un grup „hallstattian” timpuriu pe deplin format. Tumulul de la Susani era important în explicarea procesului de evoluție spre prima epocă a fierului, deoarece materialul ceramic, variat în ceea ce privește formele și motivele decorative canelate, poate fi considerat reprezentativ pentru începutul noii epoci.

Mai recent, în anii '80, contribuții importante pentru sfârșitul epocii bronzului din Oltenia a adus Ion Chicideanu, care, prin săpăturile sale din zona Bistreț – Cârna, a definit un grup cultural. L-a denumit Bistreț-Ișalnița și l-a plasat cronologic în intervalul dintre secolele XIII-XII a. Chr.³⁷ Conținutul acestuia se deosebește într-o anumită măsură de ceea ce Hânsel denumise grupul Ișalnița. Ceramica acestui grup era prezentă în lunca Dunării, de la Clisură până la vărsarea Oltului și ar fi reprezentat ultima manifestare a epocii bronzului în zonă, fiind contemporană cu faza Cruceni-Belegiș II și precedând grupul Vârtop³⁸. El a apărut, potrivit părerii lui I. Chicideanu, ca urmare a grefării unor influențe vestice de tip Belegiș pe fondul local Gârla Mare. Materialele care au fost încadrate de către I. Chicideanu în grupul Bistreț-Ișalnița fuseseră considerate mult timp ca aparținând ultimei faze a culturii Gârla Mare, sau fazei Vb a culturii Verbicioara (după Berciu)³⁹.

În anii 1970, Valeriu Leahu a propus definirea unei „perioade de trecere la epoca fierului”, noțiune care, potrivit lui, s-ar justifica prin faptul cumulării în acest răstimp, în „structurile economice, sociale, etnice și cultural-spirituale”, a unor elemente specifice epocii bronzului, dar cu „trăsături proprii”, și a altora care reprezintă germeii caracteristici viitoarei epoci⁴⁰.

Marian Gumă, în cartea *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, consideră că până la sfârșitul secolului al XI-lea a. Chr., respectiv sfârșitul fazei Ha A1, începutul Ha B, avem de-a face în sud-vestul României cu cele mai timpurii „manifestări etno-culturale ale primei epoci a fierului”⁴¹. Necropola de la Hinova, o parte din mormintele „câmpului de urne” de la Balta Verde, materialele aparținând grupului Vârtop ar putea fi atribuite „perioadei de tranziție de la epoca bronzului la prima epocă a fierului”. Autorul este de părere că descoperirile din sudul Banatului și al Olteniei ar putea fi desemnate sub „denumirea de grupă Moldova Nouă pentru Banat și Hinova – Balta Verde sau Hinova – Mala Vrbica pentru sudul Olteniei și nord-estul Serbiei”⁴².

Din această scurtă prezentare a istoricului cercetărilor se poate observa că a existat o tendință constantă de a separa/delimita epoca bronzului de epoca fierului

³⁷ I. Chicideanu, *Die Frühthrakische Kultur. Zur Bronzezeit in Südwest Rumänien*, în *Dacia*, NS 30, 1–2, 1986, pp. 7–47.

³⁸ *Ibidem*, pp. 40–47.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ V. Leahu, *Cu privire la conceptul „Perioada de trecere la epoca fierului” pe teritoriul României*, în *SCIV*, tomul 24, nr. 3, 1973, pp. 477–484.

⁴¹ M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, 1993, p. 180.

⁴² *Ibidem*, pp. 178–179.

în ciuda unor aprecieri diferite asupra ambiguității acestei dihotomii. Așa cum am văzut mai sus, încercări de depășire a respectivelor convenții terminologice n-au lipsit în arheologia românească. Este însă totodată evident că noțiuni precum „trecere” sau „tranziție” nu pot defini o secvență istorică sau culturală anume și, de aceea, sunt sortite eșecului prin ambiguitatea lor⁴³.

Alexandru Vulpe propusese, încă din 1990, în lucrarea dedicată spadelor scurte, pumnalelor și cuțitelor de luptă hallstattiene din România⁴⁴, iar mai recent în *Istoria Românilor*, tratarea unitară a epocii bronzului și epocii fierului, sub denumirea de „epoca metalelor”⁴⁵. Autorul consideră delimitarea, în spațiul României, a celor două epoci pe la 1200 sau 1150 a. Chr., ca fiind „pur convențională”, constituind o urmare a inerției impuse de tradiția cercetării. Pe de altă parte, el vedea, sub raport cronologic, o similitudine cu periodizarea Helladicului, o ritmicitate cultural-istorică, comună unei întinse arii a sud-estului Europei, cu implicații de ordin cultural-istoric mai largi. Totodată, el considera că termenul de „epocă a fierului” ar fi îndreptățit, din punct de vedere fenomenologic, datorită înmulțirii sensibile a dovezilor utilizării acestui metal încă din pragul mileniului I a. Chr.⁴⁶ Aceasta în condițiile în care extinderea tehnicii prelucrării fierului se va realiza abia în secolul al VIII-lea a. Chr., în perioada „Basarabi”.

HISTORY OF 20TH CENTURY RESEARCH REGARDING TO THE BEGINNING OF THE IRON AGE IN SOUTH-WESTERN ROMANIA

(Abstract)

This article encompasses a general overview on the history of the researches for the period we are studying, in the context of the concepts' evolution regarding the end of the Bronze Age and the passing to the First Iron Age.

From this short presentation of the researches' history can be noticed that fact that existed a constant tendency to separate/delimitate the Bronze Age from the Iron Age, despite some different appreciation on the ambiguity of this dichotomy. As we have seen above, there had been different attempts to excel those terminological conventions in the Romanian archaeological research (also see Dumitru Berciu, Kurt Horedt, Sebastian

⁴³ Aceeași critică a fost adusă de A. Vulpe noțiunii de „perioadă de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului”, formulată de Petre Roman, tranziție ce dura mai mult de un mileniu (A. Vulpe, *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane*, în Rev. Ist. 32, 1979, 12, p. 2266, nota 9).

⁴⁴ A. Vulpe, *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser in Rumänien*, în „Prähistorische Bronzefunde”, VI, 9, München, 1990, p. 102 și urm.

⁴⁵ Idem, *Istoria Românilor*, I (ediția a II-a), București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 220.

⁴⁶ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 103, citând pe Milutin Garašanin, „Actes II. Congrès international des études sudest-européennes”, Athena, 1970 (1972), II, p. 21 urm., care propusese termenul de „makedonische Eisenzeit”, preluat și în literatura ce tratează probleme ale epocii fierului în Balcani (de ex. K. Kilian, *Trachtzubehör der Eisenzeit zwischen Ägäis und Adria*, în „Prähistorische Zeitschrift”, nr. 50, 1975, p. 16 și urm.)

Morintz, Valeriu Leahu, Marian Gumă). It is remarkable the fact that such attempts are different especially through the searching of some criteria that seem to strengthen those conceptions. It is also obvious that notions such “passing” or “transition” cannot define a certain historical or cultural sequence and, therefore, are meant to fail because of their and ambiguity.

Keywords: archaeological research, south-western Romania, beginning of the Iron Age, 20th century.